

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

śrīmadrāmāyaṇē vālmīkiyē ādikāvyaē kiṣkindhākāṇḍē

॥ *triṃśaḥ sargaḥ* ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

śrī raṅgarāmānuja mahādēśikan

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

॥ triṃśaḥ sargaḥ ॥

śaradvarṇanaṃ śrīrāmēṇa lakṣmaṇāya sugrīvapārśvaṃ
gantumādēśadānam

gr̥haṃ praviṣṭē sugrīvē
vimuktē gaganē ghanaiḥ |
varṣarātrē sthitō rāmaḥ
kāmaśōkābhipīḍitaḥ ॥ 4.30.1 ॥

pāṇḍuraṃ gaganam̐ dṛṣṭvā
vimalam̐ candramaṇḍalam |
śāradīm̐ rajanīm̐ caiva
dṛṣṭvā jyōtsnānulēpanām ॥ 4.30.2 ॥

kāmavṛttaṃ ca sugrīvaṃ
naṣṭām̐ ca janakātmaḥ |
dṛṣṭvā kālamatītaṃ ca
mumōha paramāturaḥ ॥ 4.30.3 ॥

sa tu saṃjñāmupāgamyā
muhūrtānmatimān nṛpaḥ |

*manaḥ sthāmapī vaidēhīm
cintayāmāsa rāghavaḥ || 4.30.4 ||*

*dr̥ṣṭvā ca vimalaṃ vyōma
gatavidyudbalāhakam |
sārasārāvasaṅghuṣṭaṃ
vilalāpārtayā girā || 4.30.5 ||*

*āsīnaḥ parvatasyāgrē
hēmadhātuvibhūṣitē |
sāradaṃ gaganam̐ dr̥ṣṭvā
jagāma manasā priyām || 4.30.6 ||*

*sārasārāvasannādaiḥ
sārasārāvanādinī |
yāśramē ramatē bālā
sādyā mē ramatē katham || 4.30.7 ||*

*puṣpitāṃścāsanān dr̥ṣṭvā
kāñcanāniva nirmalān |
kathaṃ sā ramatē bālā
paśyantī māmapaśyatī || 4.30.8 ||*

*yā purā kalahaṃsānāṃ
kalēna kalabhāṣiṇī |
budhyatē cārusarvāṅgī
sādyā mē ramatē katham || 4.30.9 ||*

*niḥsvanaṃ cakravākānāṃ
niśamya saha cāriṇām |*

puṇḍarikaviśālākṣī

kathamēṣā bhaviṣyati || 4.30.10 ||

sarāṃsi saritō vāpīḥ

kānanāni vanāni ca |

tāṃ vinā mṛgaśāvākṣīṃ

carannādyā sukhaṃ labhē || 4.30.11 ||

apī tāṃ madviyōgācca

saukumāryācca bhāminīm |

sudūraṃ pīḍayēt kāmāḥ

śaradguṇanirantaraḥ || 4.30.12 ||

ēvamādi naraśrēṣṭhō

vilalāpa nṛpātmajaḥ |

vihaṅga iva sāraṅgaḥ

salilaṃ tridaśēśvarāt || 4.30.13 ||

tataścañcūrya ramyēṣu

phalārthī girisānuṣu |

dadarśa paryupāvṛttō

lakṣmīvān lakṣmaṇō'grajam || 4.30.14 ||

sa cintayā dussahayā parītaṃ

visaṃjñamēkaṃ vijanē manasvī |

bhrāturviṣādāt tvaritō'tidīnaḥ

samīkṣya saumitiruvāca dīnam || 4.30.15 ||

kimārya kāmasya vaśaṅgatēna

kimātmapauruṣyaparābhavēna |

ayaṃ hriyā saṃhriyatē samādhiḥ
kimatra yōgēna nivartatē na || 4.30.16 ||

kriyābhiyōgaṃ manasaḥ prasādaṃ
samādhiyōgānugataṃ ca kālam |
sahāyasāmarthyamadīnasattvaḥ
svakarmahētuṃ ca kuruṣva tāta || 4.30.17 ||

na jānakī mānavavaṃśanātha
tvayā sanāthā sulabhā parēṇa |
na cāgnicūḍāṃ jvalitāmupētya
na dahyatē vīra varārha kaścit || 4.30.18 ||

salakṣaṇaṃ lakṣmaṇamapradhṛṣyaṃ
svabhāvajaṃ vākyamuvāca rāmaḥ |
hitaṃ ca pathyaṃ ca nayaprasaktaṃ
sasāmadharmārthasamāhitaṃ ca || 4.30.19 ||

nissaṃśayaṃ kāryamavēkṣitavyaṃ
kriyāviśēṣō'pyanuvartitavyaḥ |
na tu pravṛddhasya durāsadasya
kumāra vīryasya phalaṃ ca cintyam || 4.30.20 ||

atha padmapalāśākṣiṃ
maithilīmanucintayan |
uvāca lakṣmaṇaṃ rāmō
mukhēna pariśuṣyatā || 4.30.21 ||

tarpayitvā sahasrākṣaḥ
salilēna vasundharām |

nirvartayitvā sasyāni

kṛtakarmā vyavasthitaḥ || 4.30.22 ||

dīrghagambhīranirghōṣāḥ

śailadrumapurōgamāḥ |

visṛjya salilaṁ mēghāḥ

parisāntā nṛpātmaja || 4.30.23 ||

nīlōtpaladalaśyāmāḥ

śyāmīkṛtvā diśō daśa |

vimadā iva mātaṅgāḥ

śāntavēgāḥ payōdharāḥ || 4.30.24 ||

jalagarbhā mahāvēgāḥ

kuṭajārjunagandhinaḥ |

caritvā viratāḥ saumya

vṛṣṭivātāḥ samudyatāḥ || 4.30.25 ||

ghanānāṁ vāraṇānāṁ ca

mayūrāṇāṁ ca lakṣmaṇa |

nādaḥ prasravaṇānāṁ ca

praśāntaḥ sahasānagha || 4.30.26 ||

abhivṛṣṭā mahāmēdhai -

rnirmalāścitrasānavaḥ |

anuliptā ivābhānti

girayaścandraraśmibhiḥ || 4.30.27 ||

śākhāsu saptacchadapādapānāṁ

prabhāsu tārārkanīśākarāṇām |

līlāsu caivōttamavāraṇānāṃ

śriyaṃ vibhajyādya śaratpravṛttā || 4.30.28 ||

sampratyanēkāśrayacitraśōbhā

lakṣmīḥ śaratkālaguṇōpapannā |

sūryāgrahastapratibōdhitēṣu

padmākarēṣvabhyadhikaṃ vibhāti || 4.30.29 ||

saptacchadānāṃ kusumōpagandhī

ṣaṭpādavṛndairanugīyamānaḥ |

mattadvipānāṃ pavanānusārī

darpaṃ vinēṣyannadhikaṃ vibhāti || 4.30.30 ||

abhyāgataiścāruviśālapakṣaiḥ

smarapriyaiḥ padmarajō'vakīrṇaiḥ |

mahānadīnāṃ pulinōpayātaiḥ

krīḍanti haṃsāḥ saha cakravākaiḥ || 4.30.31 ||

madapragalbhēṣu ca vāraṇēṣu

gavāṃ samūhēṣu ca darpitēṣu |

prasannatōyāsu ca nimnagāsu

vibhāti lakṣmīrbahudhā vibhaktā || 4.30.32 ||

nabhaḥ samīkṣyāmbudharairvimuktaṃ

vimuktabarhābharaṇā vanēṣu |

priyāsvaraktā vinivṛttaśōbhā

gatōtsavā dhyānaparā mayūrāḥ || 4.30.33 ||

manōjñagandhaiḥ priyakairanalpaiḥ

puṣpātibhārāvanatāgraśākhaiḥ |

suvarṇagaurairnayanābhirāmai -
 rudyōtitānīva vanāntarāṇi || 4.30.34 ||

priyānvitānāṃ nalinīpriyāṇāṃ
 vanē priyāṇāṃ kusumōdgatānām |
 madōtkatānāṃ madalālasānāṃ
 gajōttamānāṃ gatayō'dya mandāḥ || 4.30.35 ||

vyaktaṃ nabhaḥ śastravidhautavarṇaṃ
 kṛśapravāhāni nadījalāni |
 kahlāraśītāḥ pavanāḥ pravānti
 tamō vimuktāśca diśaḥ prakāśāḥ || 4.30.36 ||

sūryātapakrāmaṇanaṣṭapaṅkā
 bhūmiścirōddhāṭitasāndrarēṇuḥ |
 anyōnyavairēṇa samāyutānā -
 mudyōgakālō'dya narādhipānām || 4.30.37 ||

śaradguṇāpyāyitarūpaśōbhāḥ
 praharṣītāḥ pāṃsusamutthitāṅgāḥ |
 madōtkatāḥ samprati yuddhalubdhā
 vṛṣā gavāṃ madhyagatā nadanti || 4.30.38 ||

samanmathā tivratarānurāgā
 kulānvitā mandagatiḥ karēṇuḥ |
 madānvitaṃ samparivārya yāntaṃ
 vanēṣu bhartāramanuprayāti || 4.30.39 ||

tyaktvā varāṇyātmavibhūṣitāni
 barhāṇi tīrōpagatā nadīnām |

nirbhartsyamānā iva sārasaughaiḥ
prayānti dīnā vimanā mayūrāḥ || 4.30.40 ||

vitrāsya kāraṇḍavacakravākān
mahāravairbhinnakatā gajēndrāḥ |
sarassubaddhāmbujabhūṣaṇēṣu
vikṣōbhya vikṣōbhya jalaṃ pibanti || 4.30.41 ||

vyapētapaṅkāsu savālukāsu
prasannatōyāsu sagōkulāsu |
sasārasārāvavināditāsu
nadīṣu haṃsā nipatanti hr̥ṣṭāḥ || 4.30.42 ||

nadīghanapravravaṇōdakānā -
matipravṛddhānilabarhiṇānām |
plavaṅgamānām ca gatōtsavānām
dhruvaṃ ravāḥ samprati sampraṇaṣṭāḥ || 4.30.43 ||

anēkavarṇāḥ suvinaṣṭakāyā
navōditēṣvambudharēṣu naṣṭāḥ |
kṣudhārditā ghōraviṣā bilēbhya -
ścirōṣitā viprasaranti sarpāḥ || 4.30.44 ||

cañcaccandrakarasparśa -
harṣōnmīlitatārakā |
ahō rāgavatī sandhyā
jahāti svayamambaram || 4.30.45 ||

rātriḥ śasāṅkōditasaumyavaktrā
tārāgaṇōnmīlitacārunētrā |

jyōtsnāṃśukaprāvaraṇā vibhāti
nārīva śuklāṃśukasamvṛtāṅgī || 4.30.46 ||

vipakvaśālīprasavāni bhuktvā
praharṣitā sārasacārupaṅktiḥ |
nabhaḥ samākrāmati śīghravēgā
vātāvadhūtā grathitēva mālā || 4.30.47 ||

suptaikahaṃsaṃ kumudairupētaṃ
mahāhradasthaṃ salilaṃ vibhāti |
ghanairvimuktaṃ niśi pūrṇacandraṃ
tārāgaṇākīrṇamivāntarikṣam || 4.30.48 ||

prakīrṇahaṃsākulamēkhalānāṃ
prabuddhapadmōtpalamālinīnām |
vāpyuttamānāmadhikādya lakṣmī -
rvarāṅganānāmiva bhūṣitānām || 4.30.49 ||

vēṇusvaravyaṅjitatūryamiśraḥ
pratyūṣakālē'nilasampravṛttaḥ |
sammūrchitō gargaragōvṛṣāṇā -
manyōnyamāpūrayatīva śabdaḥ || 4.30.50 ||

navairnadīnāṃ kusumaprahāsai
rvyādhūyamānairmṛdumārutēna |
dhautāmalakṣaumaṭaparakāśaiḥ
kūlāni kāśairupaśōbhitāni || 4.30.51 ||

vanapracañḍā madhupānaśauṇḍāḥ
priyānvitāḥ ṣaṭcaraṇāḥ prahrṣṭāḥ |

vanēṣu mattāḥ pavanānuyātrāṃ
 kurvanti padmāsanarēṇugaurāḥ || 4.30.52 ||

jalamṃ prasannaṃ kusumaprahāsaṃ
 krauñcasvanaṃ śālivanaṃ vipakvam |
 mṛduśca vāyurvimalaśca candraḥ
 śaṃsanti varṣavyapanītakālam || 4.30.53 ||

mīnōpasandarśitamēkhalānāṃ
 nadīvadhūnāṃ gatayō'dya mandāḥ |
 kāntōpabhuktālasagāminīnāṃ
 prabhātakālēṣviva kāminīnām || 4.30.54 ||

sacakraṇvākāni saśaivalāni
 kāśairdukūlairiva saṃvṛtāni |
 sapatrarēkhāni sarōcanāni
 vadhūmukhānīva nadīmukhāni || 4.30.55 ||

praphullabāṇāsanacitritēṣu
 prahr̥ṣṭaṣatpādanikūjitēṣu |
 gr̥hītacāpōdyatadaṇḍacaṇḍaḥ
 pracaṇḍacāpō'dya vanēṣu kāmāḥ || 4.30.56 ||

lōkaṃ suvr̥ṣṭyā paritōṣayitvā
 nadīstaṭākāni ca pūrayitvā |
 niṣpannasasyāṃ vasudhāṃ ca kṛtvā
 tyaktvā nabhastōyadharāḥ praṇaṣṭāḥ || 4.30.57 ||

darśayanti śarannadyaḥ
 pulināni śanaiḥ śanaiḥ |

navasaṅgamasavrīḍā
jaghanānīva yōṣitaḥ || 4.30.58 ||

prasannasalilāḥ saumya
kurarābhivināditāḥ |
cakravākagaṇākīrṇā
vibhānti salilāśayāḥ || 4.30.59 ||

anyōnyabaddhavairāṇāṃ
jigīṣūṇāṃ nṛpātmaja |
udyōgasamayaḥ saumya
pārthivānāmupasthitaḥ || 4.30.60 ||

iyam sā prathamā yātrā
pārthivānāṃ nṛpātmaja |
na ca paśyāmi sugrīva -
mudyōgaṃ ca tathāvidham || 4.30.61 ||

asanāḥ saptaparṇāśca
kōvidārāśca puṣpitāḥ |
drśyantē bandhujīvāśca
śyāmāśca girisānuṣu || 4.30.62 ||

haṃsasārasacakrādvaiḥ
kuraraiśca samantataḥ |
pulinānyavakīrṇāni
nadīnāṃ paśya lakṣmaṇa || 4.30.63 ||

catvārō vārṣikā māsā
gatā varṣaśatōpamāḥ |

mama śōkābhitaptasya
tathā sītāmapaśyataḥ || 4.30.64 ||

cakravākīva bhartāraṃ
pṛṣṭhatō'nugatā vanam |
viṣamaṃ daṇḍakāraṇya -
mudyānamiva cāṅganā || 4.30.65 ||

priyāvihīnē duḥkhārtē
hṛtarājyē vivāsītē |
kṛpāṃ na kurutē rājā
sugrīvō mayi lakṣmaṇa || 4.30.66 ||

anāthō hṛtarājyō'haṃ
rāvaṇēna ca dharṣitaḥ |
dīnō dūragṛhaḥ kāmī
māṃ caiva śaraṇaṃ gataḥ || 4.30.67 ||

ityētaiḥ kāraṇaiḥ saumya
sugrīvasya durātmanaḥ |
ahaṃ vānararājasya
paribhūtaḥ parantapaḥ || 4.30.68 ||

sa kālaṃ parisaṅkhyāya
sītāyāḥ parimārgaṇē |
kṛtārthaḥ samayaṃ kṛtvā
durmatirnāvabudhyatē || 4.30.69 ||

sa kiṣkindhāṃ praviśya tvaṃ
brūhi vānarapuṅgavam |

mūrkhaṃ grāmyasukhē saktam
sugrīvaṃ vacanānmama || 4.30.70 ||

arthināmupapannānām
pūrvaṃ cāpyupakāriṇām |
āśām saṃśrutya yō hanti
sa lōkē puruṣādhamah || 4.30.71 ||

śubham vā yadi vā pāpaṃ
yō hi vākyamudīritam |
satyēna pariḡṛhṇāti
sa vīraḥ puruṣōttamah || 4.30.72 ||

kṛtārthā hyakṛtārthānām
mitrāṇām na bhavanti yē |
tān mṛtānapi kravyādāḥ
kṛtaghnān nōpabhuñjatē || 4.30.73 ||

nūnam kāñcanapṛṣṭhasya
vikṛṣṭasya mayā raṇē |
draṣṭumicchasi cāpasya
rūpaṃ vidyudganōpamam || 4.30.74 ||

ghōraṃ jyātalanirghōṣam
kruddhasya mama saṃyugē |
nirghōṣamiva vajrasya
punaḥ saṃśrōtumicchasi || 4.30.75 ||

kāmamēvaṅgatē'pyasya
parijñātē parākramē |

tvatsahāyasya mē vīra
na cintā syānnṛpātmaja || 4.30.76 ||

yadarthamayamārambhaḥ
kṛtaḥ parapurañjaya |
samayaṃ nābhijānāti
kṛtārthaḥ plavagēśvaraḥ || 4.30.77 ||

varṣāḥ samayakālaṃ tu
pratijñāya harīśvaraḥ |
vyatītāṃścaturō māsān
viharan nāvabudhyatē || 4.30.78 ||

sāmātyapariṣatkrīḍan
pānamēvōpasēvatē |
śōkadīnēṣu nāsmāsu
sugrīvaḥ kurutē dayām || 4.30.79 ||

ucyatāṃ gaccha sugrīva -
stvayā vīra mahābala |
mama rōṣasya yadrūpaṃ
brūyāścainamidaṃ vacaḥ || 4.30.80 ||

na sa saṅkucitaḥ panthā
yēna vālī hatō gataḥ |
samayē tiṣṭha sugrīva
mā vālīpathamanvagāḥ || 4.30.81 ||

ēka ēva raṇē vālī
śarēṇa nihatō mayā |

tvāṃ tu satyādatikrāntaṃ
hanīṣyāmi sabāndhavam || 4.30.82 ||

yadēvaṃ vihitē kāryē
yaddhitaṃ puruṣarṣabha |
tat tad brūhi naraśrēṣṭha
tvara kālavyatikramaḥ || 4.30.83 ||

kuruṣva satyaṃ mama vānarēśvara
pratiśrutaṃ dharmamavēkṣya śāśvatam |
mā vāliṇaṃ prētagatō yamakṣayē
tvamadya paśyērmama cōditaḥ śaraiḥ || 4.30.84 ||

sa pūrvajaṃ tivravivṛddhakōpaṃ
lālapyamānaṃ prasamīkṣya dīnam |
cakāra tivrāṃ matimugratējā
harīśvarē mānavavaṃśanāthaḥ || 4.30.85 ||

|| ityārṣē śrīmadrāmāyaṇē vālmīkiyē ādikāvye
kiṣkindhākāṇḍē triṃśaḥ sargaḥ ||